

УДК 81'374.8-022.218

DOI <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2023-18-11>

Оксана ЧЕРНИШ

кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету педагогічних технологій та освіти впродовж життя, Державний університет «Житомирська політехніка», вул. Чуднівська, 103, м. Житомир, Україна, 10005

ORCID: 0000-0002-2010-200X

Людмила МОГЕЛЬНИЦЬКА

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики, Державний університет «Житомирська політехніка», вул. Чуднівська, 103, м. Житомир, Україна, 10005

ORCID: 0000-0002-1570-1200

Бібліографічний опис статті: Черниш, О., Могельницька, Л. (2023). Принципи укладання електронного багатомовного термінологічного словника. *Актуальні питання іноземної філології*, 18, 76–80, doi: <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2023-18-11>

ПРИНЦИПИ УКЛАДАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО БАГАТОМОВНОГО ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО СЛОВНИКА

У статті розглянуто питання укладання електронного багатомовного термінологічного словника, оскільки це є нагальною потребою сьогодення. Розвиток науки і техніки є надзвичайно швидким та інтенсивним, з'являються нові поняття та терміни, тому потрібно працювати над збагаченням та унормуванням галузевих терміносистем. Електронний багатомовний термінологічний словник вирізняється зручною й ефективною пошуковою системою, систематичним оновленням, системою авторизації доступу до інформації та захистом бази даних словника від несанкціонованого використання. Автори у своєму дослідженні розглядають алгоритми розробки та створення електронного словника термінів. Вони зазначають, що принципово важливим для такого словника є релевантний добір термінів та вичерпне розкриття їхнього змісту. Авторами з'ясовано, що параметри словника залежать від методів збору матеріалу, користувачів та їхніх потреб, а також від укладачів, які добирають інформацію та відповідним чином її інтерпретують. Розглянуто вимоги до електронного багатомовного словника, параметри та принципи створення. При укладанні електронного багатомовного термінологічного словника варто враховувати ключові принципи створення електронного багатомовного термінологічного словника – адресування та прагматичну зумовленість. У статті зазначено, що успішна організація електронного багатомовного термінологічного словника потребує дотримання низки відповідних умов: вдалої організації макроструктури словника, конструктивного опису мовного матеріалу мікроструктури словника та релевантного та ефективного використання мультимедіа. Зосереджено увагу на тому, що недоречним є й ігнорування наявних словників, оскільки потрібно послуговуватися набутим досвідом поколінь, а не вкотре винаходити вже відоме.

Ключові слова: вимоги до словника, електронний термінологічний словник, лінгвістична концепція, мовний матеріал, параметри словника, текстова основа, укладання.

Oksana CHERNYSH

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Dean of the Faculty of Pedagogical Technologies and Lifelong Learning, Zhytomyr Polytechnic State University, 103 Chudnivska, str., Zhytomyr, Ukraine, 10005

ORCID: 0000-0002-2010-200X

Liudmyla MOHELNYTSKA

PhD in Philology, Associate Professor, Head of Theoretical and Applied Linguistics Department, Zhytomyr Polytechnic State University, 103 Chudnivska, str., Zhytomyr, Ukraine, 10005

ORCID: 0000-0002-1570-1200

To cite this article: Chernysh, O., Mohelnytska, L. (2023). Pryntsypy ukladannia elektronnoho bahatomovnoho terminolohichnoho slovnyka [Principles of compiling an electronic multilingual terminological dictionary]. *Current issues of foreign philology*, 18, 76–80, doi: <https://doi.org/10.32782/2410-0927-2023-18-11>

PRINCIPLES OF COMPILING AN ELEKTRONIC MULTILINGUAL TERMINOLOGICAL DICTIONARY

The article discusses the issue of compiling an electronic multilingual terminological dictionary, as it is an urgent need today. The development of science and technology is swift and intensive, and new concepts and terms appear, so it is necessary to work on enriching and normalizing industry terminology systems. The electronic multilingual terminological dictionary is distinguished by a convenient and effective search system, systematic updating, authorization of access to information, and protection of the dictionary database against unauthorized use. In their research, the authors consider algorithms for developing and creating an electronic dictionary of terms. They note that a relevant selection of terms and a comprehensive disclosure of their meaning are crucial for such a dictionary. The authors found out that the dictionary's parameters depend on the methods of collecting material, users, and their needs, as well as on compilers who select information and interpret it accordingly. Requirements for an electronic multilingual dictionary, parameters, and principles of creation are considered. Compiling an electronic multilingual terminological dictionary is worth considering the fundamental principles of creating – addressing, and pragmatic conditioning. The article states that the successful organization of an electronic multilingual terminological dictionary requires compliance with many relevant conditions: successful organization of the macrostructure of the dictionary, constructive description of the linguistic material of the microstructure of the dictionary, and relevant and effective use of multimedia. Attention is focused on the fact that it is appropriate to ignore existing dictionaries, as it is necessary to use the acquired experience of generations rather than reinvent what is already known.

Key words: dictionary requirements, electronic terminological dictionary, linguistic concept, linguistic material, dictionary parameters, text base, compilation.

Постановка проблеми. Створення електронного багатомовного термінологічного словника є потребою сучасного суспільства. Стрімкий розвиток технологій сприяє появі нових понять і збагаченню галузевих терміносистем, а відтак виникає нагальна потреба їх упорядкування та унормування. Унормування терміносистем є доволі кропіткою працею, що потребує значних розумових та часових ресурсів. Адже процес систематизації та унормування галузевої термінології передбачає відбір відповідних термінологічних одиниць, їх відповідне сортування, тематичне групування термінів, їх стилістичний аналіз та перевірка на відповідність певним стандартам, визначення реєстру відповідних термінологічних одиниць, оформлення терміносистеми відповідно до встановлених стандартів, зокрема, унормування формату, шрифту, розміру тощо. Крім того, робота з термінами потребує систематичної та системної перевірки терміносистеми на актуальність та необхідність оновлення, оскільки в галузі можуть з'являтися нові терміни або змінюватися значення існуючих. Відповідно укладання електронного багатомовного термінологічного словника є доволі актуальним, оскільки сприяє ефективному виконанню усіх вище зазначених завдань. Відтак **актуальність нашої розвідки**

полягає в дослідженні параметрів і принципів укладання та створення електронного багатомовного словника термінів. **Мета** статті – розглянути та розкрити принципи укладання електронного багатомовного термінологічного словника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомим внеском у розвиток сучасної лексикографії є дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема О. Демської, Н. Сінкевич, Ф. Бацевича, Я. Капранова, Ф. Хаусманна, С. Ландау та інших, які у своїх працях приділяють значну увагу розробці, укладанню та створенню електронного словника, що значно розширить можливості розкриття змісту термінів. Також вчені приділяють значну увагу вимогам до електронного словника та опрацюванню емпіричної (текстової) частини основи лексикографічного видання, що є надзвичайно важливим. Питання лексикографії є надзвичайно актуальним в умовах сьогодення, оскільки саме лексикографія детермінує розвиток мови та комунікації, сприяє збереженню культурної спадщини та забезпечує ефективність наукової та освітньої діяльності. Лексикографія XXI століття характеризується інтерактивністю, мультимедією, автоматизацією, конвергенцією, а також відкритим доступом і орієнтованістю

на соціальну мережу та електронну форму. Відтак детальне вивчення цієї галузі лінгвістичної науки потребує постійної уваги та застосування інноваційних підходів до вичерпного дослідження її об'єкта.

Виклад матеріалу. Створення електронного багатомовного термінологічного словника передбачає кропітку працю висококваліфікованих фахівців з лексикографії та термінології, експертів із предметних галузей, технологів, дизайнерів, програмістів та інших спеціалістів, які згуртовано й завзято працюють над розробкою та створенням (Сінкевич, 2016, С. 105):

- лінгвістичної концепції словника;
- проекту словника;
- словникових структур та інформаційного комплектування словника;
- однієї чи декількох словникових програм;
- випуском словникової продукції та її супроводом.

Наполегливе слідування цьому алгоритму якісно вирізняє електронне лексикографічне видання, зокрема (Сінкевич, 2016, С. 106):

- зручною й ефективною пошуковою системою;
- можливістю створення користувачем за потреби персонального словника та його систематичного оновлення;
- системою авторизації доступу до інформації, контрольованою адміністратором словника;
- захистом бази даних словника від несанкціонованого використання (зокрема, копіювання, зміни та / або видалення інформації) тощо.

Нами з'ясовано, що принципово важливим для електронного багатомовного термінологічного словника є релевантний добір термінів та вичерпне розкриття їхнього змісту. Відповідно до словника висувається низка вимог, а саме (Сінкевич, 2016, С. 106):

- чітко сформульований вхід, до якого приписано словникову статтю;
- наявність декількох синонімічних термінологічних виразів до словникового входу;
- наявність статей-посилань;
- трактування значень багатозначних термінів як посилань до однозначних словникових входів.

Електронний багатомовний термінологічний словник повинен бути надійним, стислим

та авторитетним лексикографічним джерелом й ефективним інструментом для фахівців відповідної галузі, а також спеціалістів суміжних наук. Відтак на параметри та процес створення електронного багатомовного термінологічного словника впливає низка чинників, зокрема лексикографічні та зовнішні, що пов'язані із задоволенням потреб користувачів словника та відповідно коригують і спрямовують проєкт словника (Туровська, 2018, С. 42).

До лексикографічних чинників відносять матеріал, з яким користувачі здійснюють відповідні операції, тип операцій, а також інформаційні потреби користувачів й особливості пошуку та сприйняття інформації. Зовнішні чинники включають ресурси, вимоги сторін, що забезпечують доступ до ресурсів, певні обмеження носія інформації, а також світосприйняття укладачів лексикографічного видання. Важливо пам'ятати, що ключовими принципами створення електронного багатомовного термінологічного словника також є адресування та прагматична зумовленість. Відповідно параметри словника залежать від методів збору матеріалу, користувачів та їхніх потреб, а також від укладачів, які добирають інформацію та відповідним чином її інтерпретують.

Зазначимо, що важливим є вичерпне опрацювання безпосередньо емпіричної (текстової) основи лексикографічного видання, яка, безумовно, є однією з найважливіших складових словника. Емпіричною базою словника можуть бути вже існуючі лексикографічні видання, а також електронний текстовий ресурс, під яким розуміється певний корпус текстів як стандартно організована та програмно опрацьована вибірка текстів природної мови, призначена для подальшого лінгвістичного аналізу й технологічного використання (Демська, 2010, С. 91). Також не варто зловживати існуючими словниками, оскільки це може призвести до компілятивного методу укладання словника та збереженні негативних рис попередніх лексикографічних видань у новій праці. Однак недоречним є й ігнорування наявних словників, оскільки варто послуговуватися набутим досвідом поколінь, а не вкотре винаходити вже відоме.

У процесі укладання електронного багатомовного термінологічного словника, слід дотримуватися відповідних принципів, а саме (Капанов, 2013, С. 49):

– чіткого прагматизму, що передбачає орієнтацію на певне коло читачів, урахування особливостей мови, зважання на результати лексикографічних праць певного періоду часу тощо (Дубічинський, 2013, С. 68);

– нормативності у відборі та представленні лексики, спрямованої на вирішення нормативно-стилістичного питання;

– теоретичної і практичної площини лексикографічних творів, що передбачає еволюцію словника відповідно до внутрішнього розвитку лінгвістичної науки та потреб практичного застосування (Широков, 2005, С. 31–градуальності, що полягає у поступовому ускладненні представлення лексикографічної інформації (надання додаткових коментарів, відображення похідних слів, зазначення особливостей вживання лексеми у контексті тощо) (Драбовська, 2016);

– антропоцентризму, що передбачає багатоаспектний опис заголовного слова з урахуванням завдань словника (Полюга, 2003);

Виокремлюють також принципи відносності та орієнтованості на адресата, стандартності, економії, простоти, ефективності та семантичної градації опису інформації (Симоненко, 2014). Варто зазначити, що особливого значення при укладанні електронного лексикографічного видання мають принципи:

– мінімізації словника, що відбувається за рахунок представлення обов'язкового мінімуму термінів, яким послуговується переважна більшість дослідників мови; врахування частотності вживання термінологічних одиниць, а також вибір оптимального відповідника;

– урахування компаративної характеристики фонетичного складу відповідних мов крізь

призму процесів і явищ, притаманній одній мові та відсутніх в іншій;

– розмежування співвідношень між термінологічними системами відповідних мов, що виявляється або у повній відповідності термінологічних одиниць робочих мов, або частковій відповідності, або термінологічній лакуні (відсутності необхідного відповідника);

– оптимальності мовного вираження терміна вихідної мови в аспекті його сприйняття та запам'ятовування з огляду на внутрішню форму терміна та аналогію з мовою-посередником.

Відповідно успішна організація електронного багатомовного термінологічного словника потребує дотримання низки відповідних умов, зокрема:

– вдалої організації макроструктури словника;

– конструктивного опису мовного матеріалу мікроструктури словника (логічно структуроване представлення мовного матеріалу);

– релевантного та ефективного використання мультимедіа (ілюстрації, вичерпні бібліографічні списки, розгалужена система гіперпосилань тощо).

Висновки. Дотримання зазначених особливостей та принципів створення електронних довідкових джерел є важливим, оскільки саме їх реалізація дозволяє випрацювати якісний лексикографічний продукт, що стане у нагоді майбутньому користувачеві та допоможе у здійсненні як освітньої, так і професійної діяльності. Особливості реалізації зазначених принципів укладання електронного лексикографічного видання буде розглянуто детальніше на прикладі створення електронного багатомовного термінологічного словника у подальших наших наукових дослідженнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Демська О. Вступ до лексикографії. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 266 с.
2. Демська-Кульчицька О. Основи національного корпусу української мови: [монографія] / Оріся Демська-Кульчицька. К.: Інститут української мови НАНУ, 2005. 219 с.
3. Драбовська В. А. Лінгвокультурологічна концепція лексикографії США [текст]: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови» / ДВНЗ «Запоріж. нац. ун-т». Запоріжжя, 2016. 289 с.
4. Дубічинський В. В. Функції термінографічних праць. *Українська термінологія та сучасність*: зб-к наук. праць. Київ, 2013. Вип. IX. С. 112–118.
5. Капранов Я.В. Принципи узагальнення словникових відомостей як моделювання плану змісту мови. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. : Філологія*. 2013. Т. 16, № 1. С. 46–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknlu_fil_2013_16_1_7
6. Полюга Л. Структура і функції словникових статей у лексиконах різних типів. *Українська історична та діалектна лексика*: зб-к наук. пр. Львів, 2003. Вип. 3. С. 16–23.

7. Симоненко Л. О. Українська термінографія: стан і перспективи. *Мовознавство*. 2014. № 4. С. 28–35.
8. Сінкевич Н. М., Плющай О. О. Лінгвістичні та екстралінгвістичні особливості електронних словників сучасної української мови. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2016. Вип. 17. С. 100–110.
9. Туровська Л. Макро- та мікροструктура термінологічного словника тлумачного типу. *Українська мова*. 2018. № 3. С. 40–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2018_3_5 (дата звернення: 05.05.2022).
10. Черниш О. Особливості сучасної лексикографії: матеріали Всеукр. наук. конф. (Вінниця, 25 січня 2021 р.). Вінниця, 2021. С. 129–132.
11. Широков В. А. Елементи лексикографії: монографія. К.: Довіра, 2005. 304 с.

REFERENCES:

1. Demska O. (2010). *Vstup do leksykografii [Introduction to lexicography]*. Kyiv: VD «Kyievo-Mohylianska akademiiia» [in Ukrainian].
2. Demska-Kulchytska O. (2005). *Osnovy natsionalnoho korpusu ukrainskoi movy [Fundamentals of the National Corpus of Ukrainian Movies]*. Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NANU [in Ukrainian].
3. Drabovska V.A. (2016). *Linhvokulturolohichna kontsepsiia leksykografii SShA [tekst] [Linguoculturological concept of US lexicography [text]. Candidate's thesis . Zaporizhzhia: ZaporizhNU [in Ukrainian]*.
4. Dubichynskiy V.V. (2013). Funktsii terminohrafichnykh prats [Functions of terminographic work]. *Ukrainska terminolohiia ta suchasnist – Ukrainian terminology and modernity*, IX, (pp. 112–118) [in Ukrainian].
5. Kapranov Ya.V. (2013). Pryntsypy uzahalnennia slovnykovykh vidomosteï yak modeliuvannia planu zmistu movy [The principles of aggregation of vocabulary statements as a model for the plan of language change]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. Filolohiia – Bulletin of the Kiev National Linguistic University. Philology*, 1 (16), 46–54. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknl_u_fil_2013_16_1_7 [in Ukrainian].
6. Poliuha L. (2003). Struktura i funktsii slovnykovykh stateï u leksykonakh riznykh typiv [Structure and functions of dictionary entries in lexicons of various types]. *Ukrainska istorychna ta dialektna leksyka – Ukrainian historical and dialect vocabulary*, 3, (pp. 16–23). Lviv [in Ukrainian].
7. Symonenko L.O. (2014). Ukrainska terminohrafiia: stan i perspektyvy [Ukrainian terminography: background and perspectives]. *Movoznavstvo – Moznavstvo*, 4, (pp. 28–35) [in Ukrainian].
8. Sinkevych N.M., Pliushchai O.O. (2016). Linhvistychni ta ekstralinhvistychni osoblyvosti elektronnykh slovnykiv suchasnoi ukrainskoi movy [Linguistic and extra-linguistic features of electronic dictionaries in modern Ukrainian language]. *Doslidzhennia z leksykologii i hramatyky ukrainskoi movy – Research on lexicology and grammar of Ukrainian language*, 17, (pp. 100–110) [in Ukrainian].
9. Turavska L. (2018). Makro- ta mikrostruktura terminolohichnoho slovnyka tлумачного типу [Macro- and microstructure of the terminological dictionary of the Tlumach type]. *Ukrainska mova – Ukrainian language*, 3, 40–53. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrm_2018_3_5 [in Ukrainian].
10. Chernysh O. (2021). Osoblyvosti suchasnoi leksykografii [Features of modern lexicography]. Proceedings from: *Materialy Vseukrainskoi Naukovoï konferentsii – materials of the All-Ukrainian Scientific Conference*, (pp. 129–132). Vinnytsia [in Ukrainian].
11. Shyrokov V.A. (2005). *Elementy leksykografii [Elements of lexicography]*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].